

УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ЯК СКЛАДНИК УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

DEBT SECURITY MANAGEMENT AS A COMPANY'S MANAGEMENT OF THE FINANCIAL ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

УДК 338.58:65.014

Рудика В.І.

к.е.н., доцент, професор кафедри
фінансів і кредиту

Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-
економічного університету

Ндіайе Марі

студентка

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-
економічного університету

У статті розглянуті теоретичні підходи до управління дебіторською заборгованістю підприємства, основні її характеристики, причини виникнення, а також складники ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства. Окреслено вплив на діяльність підприємств дебіторської заборгованості, особливості аналізу. Процес появи заборгованості залежить від наявності ризиків під час здійснення взаєморозрахунків між господарськими суб'єктами за результатами проведення певних операцій. Визначено складники ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства, включаючи методи щодо зменшення просроченої або сумнівної дебіторської заборгованості (психологічні, економічні, юридичні, особливі, альтернативні інструменти), а також попереджувальні дії, що спрямовані на недопущення виникнення невиправданої заборгованості (кредитна політика, попередній аналіз платоспроможності потенційних контрагентів, контроль над виникненням дебіторської заборгованості, моніторинг та внесення коректив, внутрішньогосподарське практичне вдосконалення).

Ключові слова: дебіторська заборгованість підприємства, кредиторська заборгованість підприємства, управління дебіторською заборгованістю підприємства, просрочена дебіторська заборгованість, сумнівна дебіторська заборгованість.

В статье рассмотрены теоретические подходы к управлению дебиторской задол-

женностью предприятия, основные ее характеристики, причины возникновения, а также составляющие эффективного управления дебиторской задолженностью предприятия. Определены влияние на деятельность предприятий дебиторской задолженности, особенности анализа. Процесс появления задолженности зависит от наличия рисков при осуществлении взаиморасчетов между хозяйствующими субъектами по результатам проведения определенных операций. Определены составляющие эффективного управления дебиторской задолженностью предприятия, включая методы по уменьшению просроченной или сомнительной дебиторской задолженности (психологические, экономические, юридические, особые, альтернативные инструменты), а также предупредительные действия, направленные на недопущение возникновения неоправданной задолженности (кредитная политика, предварительный анализ платежеспособности потенциальных контрагентов, контроль над возникновением дебиторской задолженности, мониторинг и внесение корректив, внутривозвращенное практическое усовершенствование).

Ключевые слова: дебиторская задолженность предприятия, управление дебиторской задолженностью предприятия, просроченная дебиторская задолженность, сомнительная дебиторская задолженность.

The article deals with the theoretical approaches to the management of receivables of the enterprise, its main characteristics, causes, as well as components of effective management of receivables of the enterprise. It is very important to investigate the status and amount of receivables. In this case, the proportion of individual items that characterize the debt in the total amount of debt, as well as the deviation of the values of these articles at the end of the reporting period relative to its beginning, is determined. The influence on the activity of enterprises receivable, features of analysis is outlined. The process of occurrence of debt depends on the existence of risks in the implementation of mutual settlements between economic entities by the results of certain transactions. The components of effective management of receivables of the enterprise, including methods for reducing overdue or doubtful accounts receivable (psychological, economic, legal, special, alternative instruments), as well as preventive actions aimed at preventing the occurrence of unreasonable debts (credit policy, preliminary analysis of solvency of potential counterparties, control over occurrence of receivables, monitoring and adjustments, domestic business ke practical improvements). The management of accounts receivable requires special attention, gradual solving of problems and development of an individual approach to debtors of the enterprise. It is important to anticipate and prevent excessive growth of receivables in advance, because it is the effective management of accounts receivable that relates to the necessary conditions for successful business activity, as it creates the preconditions for rapid growth of business and increase of financial possibilities of the enterprise. Extremely important is the complete and comprehensive systematic monitoring of its state for balancing between its negative consequences and the objective economic necessity of its existence and use in economic relations between enterprises. To construct the economic and financial instruments of the management system of accounts receivable of an industrial enterprise, it is important to develop effective mechanisms for managing them, aimed primarily at optimizing the volume and structure of accounts receivable.

Key words: accounts receivable, payables, accounts receivable management, overdue receivables, doubtful accounts receivable.

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем будь-якого підприємства є управління фінансовими ресурсами, що пов'язане з оптимальним співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах, їхніми обсягами, термінами виплати, впливом цієї заборгованості на фінансове забезпечення підприємств та їхні фінансові результати. Тож саме дебіторська заборгованість грає значну роль у процесі управління фінансовою діяльністю підприємства, й є необхідність її дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями обліку, аналізу та контролю над дебіторською заборгованістю займалися такі вчені-економісти, як: С.Д. Батехін, І.О. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, З.В. Гуцайлук, Р. Дамар, В.П. Завгородній, Г. Нашкерська, В.В. Сопко та ін.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути теоретичні підходи до управління дебіторською заборгованістю підприємства, визначити основні її характеристики, причини виникнення та вплив на діяльність підприємства, а також розгля-

нути, які мають бути складники ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дебіторська заборгованість – це сума коштів, які нараховуються підприємству від покупців за товари або послуги, продані в кредит. Дуже важливо дослідити стан та розмір дебіторської заборгованості. При цьому визначається частка окремих статей, які характеризують заборгованість, у загальній сумі заборгованості, а також відхилення значень цих статей на кінець звітної періоду відносно його початку [5, с. 401]. Процес появи заборгованості залежить від наявності ризиків під час здійснення взаєморозрахунків між господарськими суб'єктами за результатами проведення певних операцій. До таких ризиків можна віднести: виробничі, фінансові, операційні, ринкові, непередбаченої конкуренції, бізнес-ризиків, вибору ненадійного контрагента, реалізаційні, кредитні, митні, рейдерства, умисного банкрутства тощо. Врахування ризиків як особливого складника механізму маневрування у діяльності є способом захисту інтересів підприємства від неплатежів і умовою прийняття оптимальних рішень [7].

Однозначного визначення дебіторської заборгованості в дослідженнях учених не існує, визначимо основні підходи до трактування цього поняття: • як сума фінансових зобов'язань чи грошового боргу, що підлягають погашенню; • як вкладення грошових коштів в оборотні активи або як кошти у розрахунках; • як сума боргів юридичних та фізичних осіб підприємству; • права на повернення боргу, боргові вимоги; • як сума заборгованості дебіторів на певну дату [6]. Характеризуючи поняття дебіторської заборгованості підприємства, необхідно окреслити її вплив на фінансову діяльність підприємства (табл. 1).

До основних причин виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві можна віднести: 1) невідповідність обсягу грошової маси, що знаходиться в обігу, вартісному обсягу продукції, що випускається, надаваних послуг і платежів у бюджетній сфері; 2) низьку платіжну дисципліну покупців і загальний економічний стан галузей, до яких вони належать; 3) брак коштів у клієнта або зниження рівня його платоспроможності; 4) пору-

шення розрахунково-платіжної дисципліни контрагентами; 5) зниження інвестиційних накопичень та інших залишків грошових коштів у підприємства; 6) значне випередження процентних банківських ставок порівняно з темпами інфляції (у кілька разів) і практична недоступність отримання кредитів, особливо довгострокових, для більшості підприємств; 7) відволікання платіжних засобів для закупівлі валюти і подальше знецінювання гривні; 8) нерозвиненість практики факторингу; 9) недосконала політика стягнення дебіторської заборгованості; 10) недосконалість якості аналізу дебіторської заборгованості й послідовності у використанні його результатів [6].

Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості має велике значення, їхній розмір має значний вплив на фінансовий стан підприємств. Небезпечним є стрімке накопичення взаємних валових боргів між підприємствами, які призводять до необґрунтованого банкрутства багатьох підприємств [4, с. 49].

Ураховуючи те, що кредиторська заборгованість є джерелом покриття дебіторської заборгованості, у процесі аналізу рекомендується порівнювати величину дебіторської та кредиторської заборгованості. Якщо дебіторська заборгованість перевищує кредиторську, то це свідчить про іммобілізацію власного капіталу в дебіторську заборгованість. Якщо кредиторська заборгованість значно (наприклад, у два рази) перевищує дебіторську, то фінансовий стан підприємства вважається нестабільним [4, с. 18–19].

У процесі аналізу звертаємо увагу на те, чи мало підприємство протягом досліджуваного періоду активне або пасивне сальдо заборгованості. Співставлення сум дебіторської і кредиторської комерційної заборгованості може показувати, що підприємство мало:

а) активне сальдо (дебіторська заборгованість перевищує кредиторську). Якщо підприємство має активне сальдо, то воно надавало своїм покупцям безкоштовний комерційний кредит у розмірі, що перевищує кошти, отримані у вигляді відстрочок платежів комерційним кредиторам;

б) пасивне сальдо (кредиторська заборгованість перевищує дебіторську). У цьому разі під-

Таблиця 1

Вплив дебіторської заборгованості на діяльність підприємств

Позитивний вплив	Негативний вплив
стимулювання збільшення обсягів продажу	вилучення коштів з обороту
встановлення стабільних і тривалих зв'язків із покупцями	виникнення витрат на управління дебіторською заборгованістю
формування конкурентоспроможного асортименту товарів	виникнення ризику неповернення, втрат від інфляції і зниження прибутку та ін.
прискорення реалізації запасів і відповідне зниження витрат з їх утримання та ін.	

Джерело: розроблено на основі [5, с. 405]

Таблиця 2

Складники ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства

Методи щодо зменшення простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості			Попереджувальні дії, що спрямовані на недопущення виникнення невиправданої заборгованості	
1	психологічні	нагадування по телефону, факсу, пошті, використання ЗМІ чи поширення інформації серед суміжних постачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу	1	Ефективно розроблена кредитна політика підприємства
2	економічні	фінансові санкції (штраф, пеня, неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачання	2	Попередній аналіз платоспроможності потенційних контрагентів
3	юридичні	претензійна робота, досудове переписування, подача позову в Господарський суд	3	Своєчасний контроль над виникненням дебіторської заборгованості, моніторинг та внесення коректив
4	альтернативні	взаємозалік, реструктуризація, погашення дебіторської заборгованості шляхом урахування платежів до бюджету		
5	особливі	процес клірингу, факторинг, форфейтинг, облік векселя, застава, аутсорсинг, надання замовникам знижок, реструктуризація заборгованості	4	Практичне вдосконалення формування дебіторської заборгованості на основі внутрішньогосподарських наказів та практичних дій у бухгалтерії підприємства

Джерело: розроблено на основі [3, с. 167; 1; 2, с. 158]

приємство фінансувало свої запаси і відстрочки платежів своїх боржників за рахунок невиконання платежів своїм комерційним кредиторам [4, с. 27].

Для побудови економічного та фінансового інструментарію системи управління дебіторською заборгованістю промислового підприємства важливим є розроблення ефективних механізмів управління ними, спрямованих, насамперед, на оптимізацію обсягів і структури дебіторської заборгованості, а також формування ефективних принципів і стандартів кредитної та авансової політики, спрямованих на підвищення ефективності використання капіталу підприємства, вкладеного у дебіторську заборгованість, побудову ефеквної системи управління інкасацією дебіторської заборгованості з оптимальною швидкістю її погашення, мінімальними ризиками та максимальним результатом функціонування промислового підприємства [5].

У табл. 2 наведемо елементи ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Дебіторську заборгованість можна мінімізувати шляхом перевірки партнерів за допомогою правильних формулювань умов контрактів, контролю над розрахунками на підприємстві, листування, виставлення претензій і т. п.

У компанії повинні бути налагоджені механізми виконання угод, система обліку та контролю, повідомлення контрагента про виконання робіт, терміни поставок.

Дуже часто підприємства укладають стандартні однотипні договори поставки, підряду, купівлі-продажу, надання послуг. Правовий аналіз типових договорів виявляє в них типові правові помилки. За продуманого підходу до укладання

контрактів практично повністю можна виключити виникнення дебіторської заборгованості. Особливі заходи необхідні, якщо компанія погоджується на умови, викладені контрагентом, або йдеться про договори держзамовлення. Останні вимагають більш ретельного підходу до обміну інформацією та підписання первинної документації. Як показує практика, юридично грамотне листування з контрагентом також допомагає уникнути накопичення дебіторської заборгованості.

Висновки з проведеного дослідження. Управління дебіторською заборгованістю підприємства потребує особливої уваги, поступового вирішення проблем та розроблення індивідуального підходу до дебіторів підприємства. Важливо заздалегідь передбачити та не допустити надмірного зростання дебіторської заборгованості, тому що саме ефективне управління дебіторською заборгованістю належить до необхідних умов успішної діяльності підприємства, оскільки воно створює передумови для швидкого зростання бізнесу і збільшення фінансових можливостей підприємства. Надзвичайно важливим є повний та всебічний систематичний контроль над її станом для балансування між негативними її наслідками та об'єктивною економічною необхідністю її існування та використання в економічних відносинах між підприємствами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 36–39.
2. Гуцаленко Л.В., Слободянюк І.С. Контроль дебіторської заборгованості в управлінні підприєм-

ством. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2012. № 1(56). Т. 3. С. 154–159.

3. Кюрджиєв А.С., Іонін Є.Є. Дебіторська заборгованість підприємства. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. Т. 2, № 10. С. 164–169. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/5633/5660> (дата звернення: 10.04.2019).

4. Методичні рекомендації з виконання фінансового аналізу суб'єктів господарювання в умовах трансформації фінансової звітності для студентів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання з дисциплін «Фінансовий аналіз», «Фінанси підприємств», «Фінансовий ринок», «Ринок фінансових послуг», «Страховання», «Банківська система», «Управління фінансовою санацією підприємства» і «Фінансова санація і банкрутство підприємств» та при написанні курсових та дипломних робіт: навчальний посібник / І.П. Косарева та ін.; за заг. ред. Р.А. Чемчикаленка. Харків, 2015. 169 с.

5. Хохлов М.П., Корнієнко О.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка та суспільство*. 2014. № 10. С. 36–41. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/70.pdf (дата звернення: 19.03.2019).

6. Чорнобривець М.М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 181–185.

7. Ямненко Г.О. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства. *International Electronic Scientific Journal*. 2017. Т. 3. № 2. URL: <https://pathofscience.org/index.php/ps/article/download/286/353> (дата звернення: 14.03.2019).

REFERENCES:

1. Bondarenko O. S. (2017) Suchasni pidkhody do obliku debitorskoi zaborhovanosti u vitchyznianiі ta zarubizhnii praktytsi [Modern approaches to accounting for receivables in domestic and foreign practice]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 36–39.

2. Hutsalenko L. V., Slobodianiuk I. S. (2012) Kontrol debitorskoi zaborhovanosti v upravlinni pidpriemstvom [Control of receivables in the management of the enterprise]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 1 (56), no. 3, pp. 154–159.

3. Kiurdzhyiev A. S., Ionin Ye. Ye. (2018) Debitorska zaborhovanist pidpriemstva [Accounts receivable of the enterprise]. *Visnyk studentskoho naukovooho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*, vol. 10, no. 2, pp. 164–169. Available at: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/5633/5660> (accessed 10 April 2019).

4. Metodichni rekomendatsii z vykonannya finansovoho analizu subiektiv hospodariuvannya v umovakh transformatsii finansovoi zvitnosti dlia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei dennoi ta zaachnoi form navchannia z dystsyplin «Finansovyi analiz», «Finansy pidpriemstv», «Finansovyi rynek», «Rynek finansovykh posluh», «Strakhuvannia», «Bankivska systema», «Upravlinnia finansovoiu sanatsiieiu pidpriemstva» i «Finansova sanatsiia i bankrutstvo pidpriemstv» ta pry napysanni kursovykh ta dyplomnykh robot [Methodical recommendations for the implementation of the financial analysis of business entities in the context of the transformation of financial reporting for students of economic specialties full-time and part-time forms of training in disciplines «Financial Analysis», «Finances of Enterprises», «Financial Market», «Financial Services Market», «Insurance», «Banking System», «Management of financial sanation of the enterprise» and «Financial sanation and bankruptcy of enterprises» and when writing course papers and diploma papers] (2015) / Kosarieva I. P. ta in.; pid zah. redaktsiieiu Chemchikalenka R. A. Kharkiv, 169 p. (in Ukrainian).

5. Khokhlov M. P., Korniienko O. S. (2014) Upravlinnia debitorskoiu ta kredytorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstva [Management of accounts receivable and payables of the enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 10, pp. 36–41. Available at: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/70.pdf (accessed 19 March 2019).

6. Chornobryvets M. M. (2013) Debitorska zaborhovanist: sutnist ta pry chyny vynyknennia [Accounts Receivable: Essence and Origin]. *Yevropeiski perspektyvy*, vol. 10, pp. 181–185.

7. Yamnenko H. O. (2017) Mekhanizm upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstva [Mechanism of management of accounts receivable of the enterprise]. *International Electronic Scientific Journal*, vol. 2, no. 3. Available at: <https://pathofscience.org/index.php/ps/article/download/286/353> (accessed 14 March 2019).

Rudyka Viktor

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Finance and Credit
Kharkiv Institute of Finance
Kiev National Trade and Economic University

Ndiaie Mari

Student
Kharkiv Institute of Finance
Kiev National University of Trade and Economics

DEBT SECURITY MANAGEMENT AS A COMPANY'S MANAGEMENT OF THE FINANCIAL ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Formulating the goals of the article. The process of occurrence of debt depends on the existence of risks in the implementation of mutual settlements between economic entities by the results of certain transactions. These risks include: manufacturing, financial, operational, market, unpredictable competition, business risks, the choice of an unreliable counterparty, sales, credit, customs, raids, intentional bankruptcy, etc. Consideration of risks as a special component of the mechanism of maneuver in the activity is a way to protect the interests of enterprises from non-payment and the condition for making optimal solutions. The purpose of the paper is to consider the theoretical approaches to the management of accounts receivable of an enterprise, to determine its main characteristics, causes of its occurrence and its impact on the activity of the enterprise, as well as to consider what should be components of effective management of receivables of an enterprise.

Methodology. One of the key issues of any enterprise is the management of financial resources, which is related to the optimal ratio of accounts receivable and payables to enterprises, their volumes, timing of payments, the impact of this debt on financial support of enterprises and their financial results. So, the very receivables play a significant role in the management of the financial activity of the company, and there is a need for its study.

Results. The management of accounts receivable requires special attention, gradual solving of problems and development of an individual approach to debtors of the enterprise. It is important to anticipate and prevent excessive growth of receivables in advance, because it is the effective management of accounts receivable that relates to the necessary conditions for successful business activity, as it creates the preconditions for rapid growth of business and increase of financial possibilities of the enterprise. Extremely important is the complete and comprehensive systematic monitoring of its state for balancing between its negative consequences and the objective economic necessity of its existence and use in economic relations between enterprises.

Practical implications. To build the economic and financial instruments of the management system of accounts receivable of an industrial enterprise, it is important to develop effective mechanisms for managing them, aimed primarily at optimizing the volume and structure of accounts receivable. As well as the formation of effective principles and standards of credit and advance policies aimed at increasing the efficiency of capital utilization invested in accounts receivable, developing an efficient system for managing collection of receivables with optimum repayment rates, minimum risks and maximum performance of an industrial enterprise.

Value (originality). The components of effective management of receivables of the enterprise, including methods for reducing overdue or doubtful accounts receivable (psychological, economic, legal, special, alternative instruments), as well as preventive actions aimed at preventing the occurrence of unreasonable debts (credit policy, preliminary analysis of solvency of potential counterparties, control over occurrence of receivables, monitoring and adjustments, domestic business practical improvements).